

HÀRİS İBN-İ ESED EL-MUHÀSİBÎ (1)*

Eüzü bi'llâhi mine's-şeytâni'r-racîm.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîne hamden kesîran tayyiben mübâreken fîh... Kemây enbagî li-celâli vechihî ve li-azîmi sultânih... Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidi'l-evvelîne ve'l-âhirîn, senedinâ ve mededinâ muhammedini'l-mustafâ... Ve âlihî ve sahibihî ve men tebiahû bi-ihsânin ilâ yevmi'l-cezâ... Emmâ ba'd!..

Aziz ve muhterem kardeşlerim!

Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikrâmı dünyada, ahirette üzerinize olsun... Rabbimiz iki cihan saadetine cümlelerinizi nâil ve sahib ve mazhar eylesin... Cennetiyle cemâliyle cümlelerinizi müşerref eylesin...

Meşhur söfîlerin, meşayih-i kirâmın terâcüm-i ahvâlini, hayat hikâyelerini Ebû Abdurrahmân es-Sülemî isimli büyük alimin, *Tabakâtü's-Süfiyye* isimli, Türkçe'ye henüz tercümesi yapılmamış olan eserinden okumağa devam edeceğiz. *El-Hàris el-Muhàsibî'ye* geldik. *El-Hàris ibn-i Esed el-Muhàsibî...*

Konuya girmeden önce, Peygamber SAS Efendimiz'in ruhuna hediye olsun diye ve âlinin, ashâbının, etbânının cümlesinin ve bilhassa şu beldemizi şereflendiren Ebû Eyyüb

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

el-Ensârî Hazretleri'nin ve sair sahabe-i kirâmın ruhlarına hediye olsun diye, cümle enbiyâ ve murselînin, bu Beykoz'da kabri olduğu rivâyet edilen Yûşâ AS'ın ruhuna hediye olsun diye;

Bu beldeleri fethedip bize yâdigâr ve emanet bırakmış olan cennetmekân Fatih Sultan Muhammed Han ve mübarek ordusu mensuplarının ve sair gazilerin, şehidlerin ve mücahidlerin ruhlarına hediye olsun diye;

İçinde toplandığımız şu dergâhı bina etmiş olan Selâmî Mustafa Efendi Hazretleri'nin ve halifelerinin, kendisine tâbi mübareklerin ruhlarına hediye olsun diye; bu civarda medfûn bulunan büyük evliyaullahtan Abdül'ehad-i Nûrî, Baba Haydar Efendi, Şeyh Murad-ı Münzevî ve sair evliyaullahın ruhlarına hediye olsun diye;

Kendisinden feyz aldığımız hocamız Muhammed Zâhid-i Bursevî Hazretleri'nin ve Ebû Bekr-i Sıddîk, Aliyy-i Murtazâ RA'dan ve sair sahabe-i kirâm —*rıdvânu'llâhi teâlâ aleyhim ecmaîn*— hazeratından hocamız Muhammed Zâhid-i Bursevî'ye kadar turuk-u aliyyelerimiz silsilelerinden güzerân eylemiş olan cümle sâdât ve meşayihimizin ruhlarına hediye olsun diye;

Uzaktan, yakından bu dersleri dinlemeğe buraya teşrif eden, gelen siz kardeşlerimizin ahirete göçmüş olan tüm sevdiklerinin ve yakınlarının ruhlarına hediye olsun diye. bir Fâtihâ, üç İhlâs-ı Şerîf okuyalım, ruhlarına bağışlayalım, Allah-u Teâlâ Hazretleri onların makamlarını âlâ eylesin, kabirlerini pür nûr, ruhlarını mesrûr eylesin...

Bizlere de tevfi̇kını refi̇k eyleyip, ömrümüzü rızasına uygun geçirip huzuruna sevdiği kullar olarak varmamızı nasib eylesin...

a. Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî Hakkında Bilgi

أَلْحَارِثُ الْمُحَاسِبِي

6. terceme-i hâle geldik. *Tabakâtü's-Süfiyye*'de 6. sırada bulunan el-Hâris –peltek se ile– el-Muhâsibî –sin'le– el-Hâris el-Muhâsibî.

وَمِنْهُمْ أَلْحَارِثُ بْنُ أَسَدِ الْمُحَاسِبِي وَكُنْيَتُهُ أَبُو
عَبْدِ اللَّهِ مِنْ عُلَمَاءِ مَشَايخِ الْقَوْمِ بِعُلُومِ الظَّاهِرِ
وَعُلُومِ الْمُعَامَلَةِ وَالْإِشَارَاتِ

(*Ve minhümü'l-hârisü'bnü esedini'l-muhâsibiy-yü*) Yâni, “Bu *Tabakâtü's-Süfiyye*'de terâcim-i ahvâlini zikretmek istediđim büyük zâtlardan birisi de, el-Hârisü'bnü Esedini'l-Muhâsibî'dir.”

İsmi tahlil edelim: İsmi; el-Hâris, peltek se ile. Babasının ismi Esed. Esed, aslan mânâsına geliyor. El-Hârisü'bnü Esed. El- Muhâsibî de nisbesi oluyor. Hâris-i Muhâsibî derler Farsça olarak, kısaca. Yâni ismiyle nisbesini birleştirip.

(*Ve künyetühû ebû abdi'llah*) Bir de künye var isimde. Kendi ismi var, baba ismi var, nisbesi var, bir de künyesi var. “Künyesi Ebû Abdullah idi.”

(Min ulemâi meşâyihî'l-kavm) “Kavmin şeyhlerinin alimlerinden idi.” Kavm dediği, sòfiyye tâifesi demek istiyor. Yâni bunlar dikkati çeken, takvâsıyla tanınmış bir grup teşkil ediyorlar müslümanların arasında. Ötekiler gibi gevşek değiller, İslâm'ı tam yaşamağa çalışıyorlar. Dikkat çekici bir grup... Bunlara el- kavm diyor, yâni mâlum şu zümre demek istiyor.

Bu zümrenin meşâyih, yaşlı, şeyh, ulu kimseleri, yâni başkanları, tekkelerin başkanları, tarikatlerin başkanları... Ama (ulemâi meşâyihî'l-kavm), yâni bu zümrenin şeyhlerinin alimlerinden idi. Bunların da bilgileri derece derece... Bu Hâris el-Muhâsibî alimlerinden, bilgililerinden, bilgi bakımından da böyle yüksek mertebelere çıkmış olanlarındandır demek istiyor.

(Bi-ulûmi'z-zâhir) Yâni, zahir ilimlerini de biliyor, (ve ulûmi'l- muâmelât ve'l-işârât) muameleler ilimlerini ve işaretler ilimlerini de biliyor.

Şimdi ulûmü'z-zâhir, yâni zahirin ilimleri nelerdir?.. Arabiyyattır, hadistir, tefsirdir, siyerdir, fıkıhtır ve sâiredir. Muâmelât, yâni nasıl muamele edecek kul?.. Rabbine karşı nasıl muamele edecek, nasıl kulluk edecek?.. İhvânına karşı nasıl muamele edecek? Öbür insanlarla, ailesiyle; ticaret erbâbıysa, çarşıdaki, pazardaki insanlarla muamelesi, icraatı nasıl olacak?.. Allah'a karşı muamelesi, kullukları, ibadetleri, taati nasıl olacak?..

Öteki insanlara karşı muamelesi dervîşâne, mutasavvîfâne, ahlâk-ı hamîdeye uygun, dikkat çekici, güzel olacak.

Bu muamele ilimlerini de bilen, ve işârât, yâni işaret edilen remizler, sırlar, mânevî birtakım hakikatleri de bilen... Yâni hem zahir ilmini, hem batın ilmini biliyormuş. Hem hadis, tefsir, fıkıh ve sâireyi biliyormuş; hem tasavvufun gerektirdiği mânevî ilimleri biliyormuş. Güzel huyları biliyormuş. İbadetlerin sevaplı olanları nelerdir, ahlâkın güzel olanları nelerdir; onları biliyormuş. Hem de bu tasavvuf yolunun ince zevklerine ait işaretleri anlayabilen, tecellîleri anlayabilen, onları yorumlayabilen, böyle ileri bir kimseymiş.

Bu tabirleri, bu kelimeleri yavaş yavaş zihnimize yerleştir- memiz lâzım, ileride de neler kastedildiğini anlamak için...

لَهُ التَّصَانِيفُ الْمَشْهُورَةُ مِنْهَا كِتَابُ الرَّعَايَةِ

الْحُقُوقِ اللَّهِ وَغَيْرُهُ

(Lehü't-tasânîfü'l-meşhûreh) Yâni bu el-Hàrisü'bnü Esedini'l- Muhàsibî'nin şöhret kazanmış kitapları vardır. Yâni kitaplar yazmış, kitapları da şöhret bulmuştur, yayılmıştır. İslâm aleminde herkesin bildiği alimlerdenidir. Kitapları da herkesin yazdığı, okuduğu, bildiği kitaplardır. Meşhur kitapların sahibidir.

(Minhâ) Bu kitaplardan bazılarını sayacak şimdi: (Kitâbü'r- riâyeti li-hukûki'llah) Kitâbü'r-Riâ-yeh...

Bugünlerde ilanı veriliyor, gazetelerde Kitâbü'r-Riâye diye görüyorum. Türkçe'ye demek ki birisi tercüme etmiş. Kitâbü'r-Riâyeti li-Hukûki'llâh. Mânâsı ne?.. Allah'ın hukukuna riayeti, riâyet edebilmeyi anlatan kitap.

Allah'ın hukuku nedir?.. Kulun Allah'a karşı yapması gereken kulluk vazifeleri... Ona karşı borcudur, Allah'ın da kulu üzerinde hukukudur bunlar. Yâni namaz kılacak, oruç tutacak, haram yemeyecek, günahlardan kaçınacak, kötü huyları terk edecek... Allah'ın hukukudur bunlar kulu üzerinde... İşte Allah'ın hukukuna riayeti anlatan kitabı.

Demek ki, tasavvuf konusunda önemli bir kitap... Yâni araştıralım, eğer yanlış hatırlamıyorsam gazetelerde ilânını gördüm gibi hatırlıyorum, tercüme edilmişse...

“—Hasan, biliyor musun?”

Tamam, doğruymuş, tercümesi yapılmış; alalım, okumağa gayret edelim! (Ve gayruhû) *Başkalarını saymadı. Yâni en meşhuru Kitâbü'r-Riâye; ötekileri saymadı.*

وَهُوَ أَسْتَاذُ أَكْثَرِ الْبَغْدَادِيِّينَ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ

(Ve hüve üstâzü ekserü'l-bağdâdiyyîn) “Bu Hâris el-Muhâsibî, birçok Bağdatlının üstadıdır.” Yâni mutasavvıflar, sòfiyye taifesi, zümresi içinde grup grup ayrılan önemli gruplar var. Meselâ Bağdad ekolü var, Horasan ekolü var, belki Mısır ekolü var, belki Hicaz ekolü var... Yâni böyle çeşitli ekoller var.

Bu ekseriyetle Bağdatlıların üstâdıdır. Yâni biliyorsunuz Cüneyd-i Bağdâdî de Bağdatlı, Ma'rûf-u Kerhî de Bağdatlı... Bu da Bağdatlıların üstâdıymış. Bağdatlı olan mutasavvıfînin üstâdıymış.

(Ve hüve min ehli'l-basrah) “Bu Basra ehlinde idi.” Yâni ehil demek, Basralı, Basra ahalisinden idi. Biliyorsunuz Basra şehri körfezde, yâni şu harbin cereyan ettiği körfezde kıyısı olan şehir.

مَاتَ بِبَغْدَادَ سَنَةَ ثَلَاثٍ وَأَرْبَعِينَ وَمِائَتَيْنِ

(Mâte bi-bağdâd) El-Hâris el-Muhâsibî Bağdat'ta öldü. Basralıymış, Bağdat'ta vefat etmiş. (Senete selâsin ve erbaîne ve mieteyn) 243 senesinde. Onlar rakamları böyle yazıyla yazarlar, karışıklık da olmaz, gayet net olarak anlaşılır. 243 senesinde Bağdat'ta vefat etmiş Haris-i Muhâsibî.

وَأَسْنَدَ الْحَدِيثِ

(Ve esnede'l-hadîs) “Hadis rivayetiyle de meşgul olmuştur.” Kendisine gelen hadisleri toplamış, kendisinden sonrakilere de hadis yazdırmış. Hadis zincirinde ismi olan bir kimse...

Bir hadisini verecek. Biliyorsunuz müellifin adeti sadece şerefini göstermek için, hadislerle meşgul olmuştur, hadis de rivâyet etmiştir deyip bir hadisini verir. Hepsini sıralamaz yâni. Bir tanesini verecek, geçecek. Bakalım hangi hadis-i şerifi veriyor:

b. Mizanda Güzel Ahlâk

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدِ الْحَافِظِ قَالَ حَدَّثَنَا
أَحْمَدُ بْنُ الْقَاسِمِ أَخُو أَبِي اللَّيْسِ حَدَّثَنَا الْحَارِثُ
بْنُ أَسَدِ الْعَنْزِيِّ الْمُحَاسِبِي حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ
هَارُونَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ

TS. 56/1 (Haddesenâ aliyyü'bnü umeri'bni
ahmede'l-hâfız, kâle: Haddesenâ
ahmedü'bnü'l-kâsım ehû ebi'l-leys,
haddesene'l- hârisü'bnü esedini'l-aneziyyi'l-
muhâsibî) Buradan da, Aneze kabilesinden
olduğu anlaşıldı. (Haddesenâ yezîdü'bnü
hârûn) Bu Yezîd ibn-i Hârûn'dan öğrenmiş.

Tabii bunların hepsinin aşağıda gayet güzel
izahları var. Ne zaman ödüşüne dair, hangi
kaynaktan alındığına dair geniş bilgiler var. Bu
Arapçasını hazırlayan şahıs güzel hazırlamış,
Allah rahmet eylesin... (Haddesenâ şu'beh)
Şu'be'yi okuyalım meselâ:

شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ بْنِ الْوَرْدِ الْعَتَكِيِّ مَوْلَاهُمْ أَبُو
بِسْطَامِ الْحَافِظِ الْوَاسِطِيِّ أَحَدُ أَيْمَّةِ الْإِسْلَامِ نَزَلَ
الْبَصْرَةَ قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ مَاتَ الْحَدِيثُ بِمَوْتِ
شُعْبَةَ وَوُلِدَ سَنَةَ ثَمَانِينَ وَمَاتَ سَنَةَ سِتِّينَ وَمِائَةَ

(Şu'betü'bnü'l-haccâci'bni'l-verd, el-atekî, mevlâhüm; ebû bistâm el-hâfız el-vâsıtî) Ebû Bistâm'mış künyesi. Vâsıtlıymış. (Ehadü eimmeti'l-islâm) İslâm'ın büyük alimlerinden. (Nezele'l- basrah) Basra'ya geldi, yerleşti.

(Kâle süfyânü's-sevriyyü) Süfyân-ı Sevrî, bu zat hakkında dedi ki: (Mâte'l-hadîs bi-mevti'ş-şu'beh) “Şu'be ölünce, hadis ilmi öldü.” dedi.

(Vülide senete semânîn) “80 yılında doğdu, (ve mâte senete sittîne ve mieh) 160 senesinde öldü.” İmâm-ı Azam da 80 senesinde doğmuş, 150 yılında vefat etmişti. Bu, 160'da vefat etmiş.

Demek ki Şu'be Rh.A'den gelen hadisi rivâyet etmiş. (Ani'l- kâsımı'bni ebî belzeh, an atâe'l-keyhârânî, an ümmi'd-derdâ, an ebi'd-derdâ, kâle: Kâle rasûlü'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem: Eskalü mâ yûdau fi'l-mîzâni husnü'l-hulukı)

Ebu'd-Derdâ RA'a kadar rivâyet zincirini okumuş olduk. Ebu'd-Derdâ sahabeden olduğu için onun da –burada yazdıysa– hayatını okuyalım!.. Önce Ümmü'd-Derda hakkında bilgi var:

أُمُّ الدَّرْدَاءِ الصُّغْرَى اسْمُهَا هُجَيْمَةٌ بِنْتُ حَيْبِ
الأَوْصَابِيَّةِ - وَيُقَالُ الأَوْصَابِيَّةُ - تَرَوَى عَنْ زَوْجِهَا
أَبِي الدَّرْدَاءِ وَسَلْمَانَ وَيُرَوَى عَنْهَا سَالِمُ بْنُ أَبِي
الْحَقْدِ وَزَيْدُ بْنُ أَسْلَمٍ وَمَكْحُولٌ وَخَلْقٌ وَكَانَتْ
فَقِيهَةً عَالِمَةً زَاهِدَةً لَبِيبَةً قَالِ مَيْمُونُ بْنُ مِهْرَانَ
مَا دَخَلْتُ عَلَيْهَا قَطُّ إِلَّا وَجَدْتُهَا مُصَلِّيَةً
بَقِيَتْ إِلَى مَا بَعْدَ الثَّمَانِينَ

(Ümmü'd-derdâ es-suğrâ; ismühâ huceyme binti huyey el- evsâbiyyeh –ve yukâle'l-vasâbiyyeh– tervî an zevcihâ ebi'd-derdâ', ve selmân. Ve yervî anhâ sâlimü'bnü ebi'l-hakd, ve zeydü'bnü eslem, ve mekhûl, ve halkun. Ve kânet fakîhetün âlimeh zâhidetün lebîbeh)

Ümmü'd-Derdâ'yı anlatıyor, bu Ebu'd-Derdâ'nın hanımı. Hadis rivâyet etmiş. Ekseriyetle Selmân-ı Farisi'den ve Ebu'd-Derdâ'dan rivâyet etmiş, kendisinden de şu şahıslar almışlar diye kaydediyor ve fakih bir kadındı diyor. Yâni fıkıh bilgisi, din bilgisi kuvvetli bir hanımdı diyor. *(Fakîhetün âlimetün zâhidetün lebîbetün)* Yâni zühd ü takvâ sahibiydi. *Lebîb de yürekli demek. Yürekli bir kadındı. Yâni Osmanlı diyoruz ya biz, yâni anlaşılın öyle.*

Öyle âlim, zâhid ve yürekli, değerli bir kimseymiş. Allah şefaatine erdirdin... Bizim evlatlarımızı da, kızlarımızı da öyle alime eylesin hepsini...

(Kâle meymûnü'bnü mihrân: Mâ dehaltü aleyhâ kattü illâ vecedtühâ musalliyete) Meymûn ibn-i Mihran diyor ki: "Ne zaman yanına girsem bu kadının, bir şey sormak için, daimâ namaz kılar vaziyette görürdüm." Yâni zahide sözünü boşuna almamış, böyle ibadet ehli bir kimse. (Bakiyet ilâ mâ ba'de's-semânîn) 80 yılından sonralara kadar kalmış, yâni yaşamış.

Ebu'd-Derdâ'nın hayatını okuyalım:

عَوَيْمِرُ بْنُ زَيْدٍ أَوْ ابْنِ عَامِرٍ أَوْ ابْنِ مَالِكِ بْنِ عَبْدِ
اللَّهِ بْنِ قَيْسِ بْنِ عَائِشَةَ بْنِ أُمَيَّةَ ابْنِ مَالِكِ بْنِ
عَامِرِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ كَعْبِ بْنِ الْحَزْرَجِ بْنِ الْحَارِثِ
بْنِ الْحَزْرَجِ الْأَنْصَارِيِّ الْحَزْرَجِيُّ أَبُو الدَّرْدَاءِ
يُرْوَى عَنْهُ ابْنُهُ بِلَالٌ وَزَوْجُهُ أُمُّ الدَّرْدَاءِ وَخَلْقٌ
أَسْلَمَ يَوْمَ بَدْرٍ وَشَهِدَ أُحُدًا وَالْحَقَّهُ عُمَرُ بِالْبَدْرِيِّينَ
جَمَعَ الْقُرْآنُ وَوَلَّى قِضَاءَ دِمَشْقٍ

مَاتَ سَنَةَ اثْنَتَيْنِ وَثَلَاثِينَ

(Uveymiru'bnü zeyd) Ebü'd-Derdâ biliyorsunuz künyesi oluyor, ebû'yla başladığı için. Asıl ismini aramak lâzım! İsmi Uveymir imiş. Babasının adı Zeyd imiş. Uveymiru'bnü Zeyd... (Ev ibnü âmir) Babası Amir de olabilir diyorlar; (ev ibnü mâlik) veya Mâlik de olabilir. Şüphesiz var yâni.

(İbni abdi'llâh, ibni kays, ibni âişeh, ibni umeyyeh, ibni mâlik, ibni âmir, ibni adiy, ibni ka'b, ibni'l-hazrec ibni'l-hâris ibn-i'l-hazrec, el-ensârî el-hazrecî) Yâni, Medine'nin ensarından olan Hazrec kabilesine mensubmuş Ebu'd-Derdâ RA, Uveymir adı.

(Yervî anhu ibnü'ül-bilâl) "Bunun hadis-i şerîflerini oğlu Bilâl bize rivâyet etmiş; (ve zevcühü ümmü'd-derdâ) hanımı Ümmü'd-Derdâ rivâyet etmiş; (ve halkun) yâni birçok kimse rivâyet etmiş."

(Esleme yevme bedrin) “Bedir savaşı gününde müslüman oldu Ebu’-d-Derdâ (ve şehide uhuden) ve Uhud savaşını yaşadı, orada bulundu, (ve elhakahû umeru bi’l-bedriyyîn) Ömer RA onu Bedir’e iştirak eden sahabe arasına kattı, Bedir’de müslüman olduğu için.”

(Cemea’l-kur’ân) “Kur’an-ı Kerim’i cem etti, topladı. (Ve vellâ kadâe dımeşk) Dımeşk şehrinde, yâni şimdi bizim Şam dediğimiz şehirde kadılık yaptı. (Mâte senete’sneteyni ve selâsîn) 32 senesinde vefat etti. Hicretten sonra 32. senede vefat etti.” Bu da sahabeden meşhur, herkesin sevdiği bir mübarek sahabi.

İşte ondan gelen rivayeti, bu Hâris-i Muhâsibî’nin rivâyet ettiği hadislerden birisi olarak zikrediyor. Nedir hadis-i şerîf? (Kâle rasûlü’llâh salla’llâhu aleyhi ve sellem) Peygamber Efendimiz ne buyurmuş:¹

¹ Taberânî, Mu’cemü’l-Kebîr, c.XXIV, s.255, no:653; Tahâvî, Müşkilü’l-Âsâr, c.IX, s.467, no:3784; Kudâî, Müsnedü’ş-Şihâb, c.I, s.154, no:214; Abd ibn-i Humeyd, Müsned, c.I, s.452, no:1565; İbn-i Ebî Şeybe, Musannef, c.VIII, s.333, no:20846; Hünnâd, Zühd, c.II, s.594, no:1258; İbn-i Hacer, el-İsâbe, c.VII, s.630; İbn-i Asâkir, Târih-i Dimaşk, c.LXIX, s.114, no:9333; Ümmü’-d-Derdâ RA’dan.

Tirmizî, Sünen, c.VII, s.285, no:1926; İbn-i Hibbân, Sahîh, c.II, s.230, no:481; Bezzâr, Müsned, c.II, s.112, no:4098; Taberânî, Müsnedü’ş-Şâmiyyîn, c.III, s.245, no:2179; İbn-i Şâhin, et-Tergîb fî Fadâilî’l-A’mâl, c.I, s.404, no:363; Heysemî, Mecmaü’z-Zevâid, c.VIII, s.50, no:12678; Tayâlisî, Müsned, c.I, s.13, no:978; İbn-i Hibbân, es-Sikât, c.IX, s.21, no:14960; Hatîb-i Bağdâdî, Târih-i Bağdad, c.V, s.476, no:3030; Mizzî, Tehzîbü’l-Kemâl, c.XXIII, s.491; Ebû Nuaym, Hilyetü’l-Evliyâ, c.X, s.110; Ebü’-d-Derdâ RA’dan.

Kenzü’l-Ummâl, c.III, s.14, no:5204; Keşfü’l-Hafâ, c.II, s.199, no:2271;

Câmiü’l-Ehâdis, c.XIX, s.184, no:20626.

أَثْقَلُ مَا يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ حُسْنُ الْخُلُقِ

(عن أم الدرداء عن أبي الدرداء)

(Eskalümâ yûdau fi'l-mîzâni, hüsñü'l-huluki) “İnsanın mizanına, terazisine konulacak şeylerin en ağırı, güzel huydur.” Yâni ahirete gideceğiz, sevaplar, sevaplı işler ortaya dökülecek, bunlar mizana konulacak, teraziye konulacak, tartılacak.

Bu terazi öyle bir terazi olacak ki, o kadar büyük bir terazi imiş ki, Peygamber SAS Efendimiz'in hadislerinde bize bildirdiğine göre, melekler bunun heybetinden kenarda titreşip bekleyeceklermiş. Semâvâtı, yâni semâları ve yeri içine alacak kadar büyük olacaktı kefeleri... Nasıl bir mizansa bu mizan, o kadar büyük olacaktı.

İşte bu mizana insanların kıldıkları namazlar, çektikleri tesbihler, tuttıkları oruçlar, verdikleri zekâtlar, sadakalar, yaptıkları hayrât ü hasenât, hepsi konulacak, konulacak, tartılacak... Öbür tarafa günahlar konulacak, tartılacak. Böyle bildiriliyor.

(El-mîzânü hakkun) Yâni ahirette mizan haktır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de buyruluyor ki:

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ

(الأعراف:٨)

(Ve'l-veznü yevmeizini'l-hak) “Amellerin tartılması o gün haktır, gerçektir.” (A'raf, 7/7)

Yâni Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği bir hakikat. İnkâra mecal yok.

Nasıl terazi?.. Nasıl terazi olduğunu, dünyada emsali olmayan bir terazi olduğu için tam anlatamayız ama, ameller öyle tartılacak. Melekleri dehşete düşüren müthiş bir terazi bu... Ameller burada tartılacak, en ağır gelen şey, yâni sevabın kefesine konulup da sevabın kefesini böyle aşağıya bastırtan en ağır şeylerden birisi...

Tabii çeşit çeşit güzel, sevaplı şeyler vardır. Meselâ, cihad sevaplıdır. Meselâ, zikrullah çok sevaplıdır, biliyoruz. Ama bunların en ağırı...

Eskal, ism-i tafdil sîgasıdır, en ağırı demek. Peltek se ile. (Eskalü mâ yûdau fi'l-mîzân) Mizana konulan şeylerin en ağırı nedir? (Hüsnü'l-huluki) Yâni, ahlâkın güzelliğidir. Yâni bir insan halim selimse, cömertse, tatlı dilliyse, güleç yüzlüyse, adaletliyse, affediciyse, kerem sahibiyse, güzel huy sahibiyse; işte bu güzel huyu en büyük ağırlığı teşkil edecek ve sevabı artacak, sevap kefesini bastırtacak.

Tabii, bu hadis-i şerif hatırınızda kalır inşaallah artık. Yâni, el-Hârisü'bnü Esed el-Muhâsibî de rivâyet etmiş diye hatırınızda kalır. Ebü'd-Derdâ ve Ümmü'd-Derdâ RA'yı da anlattık, oradan da hatırınızda kalır.

Sonra, bir tekkede bulunuyoruz. Burası da güzel ahlâk mektebi demektir yâni. Tekkeler bir bakıma ma'rifetullah mektebi demektir, yâni Allah'ı tanımayı öğreten mektep; bir bakıma da güzel huyları öğreten mektep demektir.

O halde bu hadis-i şerîf kolay da olduğu için, birkaç cümleden ibaret olduğu için, hatırınızda kalabilir.

(An ebi'd-derdâi radiya'llàhu anhu, ani'n-nebiyyi salla'llàhu aleyhi ve sellem, ennehû kàle: Eskalü mâ yûdau fi'l-mîzâni husnü'l-huluki) Bunu yazabilirsiniz.

Bu Hâris-i Muhâsibî'nin en meşhur kitabı neydi?.. Kitâbü'r-

Riâyeti li-hukûki'llâh. Li-hukûki'llâh'ı unutsanız bile Kitâbü'r- Riâyeh hatırınızda kalsın!..

c. Hesaplama ve Tartı

سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيَّ
يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا عُمَرَ الْأَنْمَاطِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ
الْجُنَيْدَ يَقُولُ سَمِعْتُ الْحَارِثَ الْمُحَاسِبِيَّ يَقُولُ
الْمُحَاسِبَةُ وَالْمُوازَنَةُ فِي أَرْبَعَةِ مَوَاطِنٍ فِيمَا بَيْنَ
الْإِيمَانِ وَالْكَفْرِ وَفِيمَا بَيْنَ الصِّدْقِ وَالْكَذِبِ
وَبَيْنَ التَّوْحِيدِ وَالشِّرْكِ وَبَيْنَ الْإِخْلَاصِ وَالرِّيَاءِ

TS. 58/2 (Semi'tü ebâ bekrin muhammede'bne abdi'llâhi'r- râziyye, yekülü: Semi'tü ebâ umere'l-enmâtiyye, yekülü: Semi'tü'l-cüneyde, yekül: Semi'tü'l-hârise'l-muhâsibiyye, yekül) Cüneyd-i Bağdâdî nakletmiş öteki şahıslara, Hâris-i Muhâsibî demiş ki:

(El-muhâsebetü ve'l-muvâzenetü fî erbaati mevâtın: Fîmâ beyne'l-îmâni ve'l-küfr, ve fîmâ beyne's-sıdkı ve'l-kezib. ve beyne't-tevhîdi ve'ş-şirk, ve beyne'l-ihlâsi ve'r-riyâ')

Bu Hâris-i Muhâsibî'nin sözünü şimdi açıklıyoruz. Söylediğinin Arapçasını okuduk. Diyor ki:

(El-muhâsebetü ve'l-muvâzenetü fî erbaati mevâtın) “Hesaplama ve tartma dört yeredir: (Fîmâ beyne'l-îmâni ve'l-küfr) İman ile küfür arasındadır; (ve fîmâ beyne's-sıdkı ve'l-kezib) doğru ile yalan arasındadır; (ve beyne't-tevhîdi ve'ş-şirk) tevhidle şirk arasındadır; (ve beyne'l-ihlâsi ve'r-riyâ') ihlâs ile riyâkârlık arasındadır.”

Tabii bu, muhasebe ve ölçme... Yâni, asıl insanın hesabını bunlar üzerinde yapması lâzım! “Asıl insanın mizanını ağır bastırarak, veya hesabını ters çıkarttıracak, kendisini zarara uğratabacak bu çok mühim olan dört şeydir.” denmiş oluyor. Onun için hatırunuzda kalsın diye, bir daha okuyalım:

1. *(Fîmâ beyne'l-îmâni ve'l-küfr) İman ve küfür arasında... İman sahibi olacağız ki, hesap ve ölçmede zarar etmemek için.*

2. *(Ve fîmâ beyne's-sıdkı ve'l-kezib) Doğru olacağız, yalana hiç bir şekilde sapmayacağız. Doğru sözlü, imanlı olacağız; iki.*

3. *(Beyne't-tevhîdi ve'ş-şirk) Muvahhid olacağız. Allah'ı bir bilen ve ona göre davranışlarını ayarlayan, şirke düşmeyen, Allah'a şirk koşmayan kimse olacağız.*

4. (Ve beyne'l-ihlâsi ve'r-riyâ') İhlâs sahibi olacağız, riyâkâr olmayacağız.

d. İçi ve Dışı Düzeltme Gayreti

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ مَنْ اجْتَهَدَ فِي بَاطِنِهِ وَرَثَهُ اللَّهُ
حُسْنَ مُعَامَلَةٍ ظَاهِرِهِ وَمَنْ حَسَّنَ مُعَامَلَتَهُ فِي
ظَاهِرِهِ مَعَ جُهْدِ بَاطِنِهِ وَرَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى الْهِدَايَةَ
إِلَيْهِ لِقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

(العنكبوت: ٦٩)

TS. 58/3 (Kâle: Ve kâle'l-hârisü) Demek ki aynı rivâyet zinciriyle, yine o kanaldan gelmiş olan diğer haber: (Meni'ctehede fî bâtınihi, verresehu'llâhu hüsne muàmeleti zâhirihî; ve men hassene muàmeletehû fî zâhirihî, mea cühdî bâtınihi, verresehu'llahu teàle'l-hidâyete ileyhi, li-kavlihî azze ve celle: Ve'llezîne câhedû fînâ lenehdiyennehüm sübülenâ.)

Ankebût Sûresi'nin 69. ayetinde geçiyor ki:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

(العنكبوت: ٦٩)

(Ve'llezîne câhedû fînâ lenehdiyennehüm sübülenâ) “Bizim yolumuzda, bizim uğrumuzda

cehd eden, cihad edenleri, biz muhakkak ve muhakkak bize götüren yollara hidayet ederiz. Yâni, bize gelen yolları buldururuz onlara...”
(Ankebut, 29/69)

Bu ayet-i kerime var. Bu ayet-i kerîmeye bağlı bir söz söylemiş el-Hàris ibn-i Esed el-Muhàsibî... Biz de Farslıların gibi, Hàris-i Muhàsibî deyiverelim!

Hàris-i Muhàsibî Hazretleri demiş ki:

(Meni’ctehede fî bâtınıhî, verresehu’llàhu hüsne muàmeleti zâhirihî) “Kim içini, batınını düzeltme konusunda cehd ederse, çalışırsa, kalbini, içini düzeltme konusunda kim çalışırsa; (veresehu’llàhu hüsne muàmeleti zâhirihî) Allah onun zahirinin muamelesini güzel yapmayı ona nasib eder.” Çünkü, zahirin temeli bâtındır. İçini düzeltti mi insan, dışındaki muamelesi, gerek halkla, gerek Hâlik ile muamelesi güzel olur.

Demek ki, asıl bâtınımızı düzeltmeğe gayret edeceğiz. Yâni kalbimizi, niyetimizi, ahlâkımızı, düşüncelerimiz, tefekkürümüzü filan düzeltmeğe çalışacağız. Bunu düzelttik mi, bunu yapan kimsenin Allah dışını, zâhirinin muamelesinin güzel olmasını nasib eder. Çünkü o onun kaynağı. İçi düzelince dışı doğru güzel şey aksedecek diye, ben kendim izah ediyorum. Ama bu söylüyor ki: İçi için çalıştı mı insan, dışını Allah onun ıslah eder.

(Ve men hassene muàmeletehû fî zâhirihî) “Ve zâhirdeki muamelesini güzelleştiren kimseye de; (mea cühdi bâtınıhî) içini düzeltme

gayretini bırakmadan dışını da süsleme gayretinde oldu mu bir insan, güzelleştirdi mi dış muamelesini; halka, insanlara ve Allah'a karşı ibadeti, vazifelerini güzel yaptı mı (verresehu'llâhu teâle'l-hidâyete ileyhi) Allah o zaman kendisine doğru yolu ona gösterir. Gelen yolu...

Çünkü o yolları kapattı mı kimse o yolu bulamaz. Yâni Allah hidayet vermezse kimse karanlıklardan, zulümâtta çıkıp da esen bir noktaya varamaz. Oraya varmanın yolu, bâtınını düzeltmeğe çalışacak. Batını düzelince dışı düzelecek. Böylece batını düzeltmeğe devamla, dış muamelesini de güzel yaptı mı, o zaman Allah ona hidayet kapılarını açacak, kendisine gelen yolların kapılarını açar, yâni o hidayeti nasib eder. Bunun delili olarak, deminki ayet-i kerimeyi okuyor:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

(العنكبوت: ٦١)

(Ve'llezîne câhedû fînâ lenehdiyennehüm sübülenâ) "Bizim uğrumuzda cihad edenlere biz yollarımızı gösteririz, yollarımıza onu sevk eder, hidayet ederiz, yolumuzu buldururuz. Bize gelen yolu buldururuz." (Ankebut, 29/69) ayet-i kerimesini okuyor.

Demek ki (Ve'llezîne câhedû fînâ)dan maksat bu alimin anlayışına göre, "Bizim uğrumuzda cihad edenler." Demekteki maksat: İçini ve dışını, yâni ahlâkını, kalbini, niyetini

düzeltilmeğe çalışıyor, dışarıda da başkalarına karşı muamelesini düzeltmeğe çalışıyor.

Bu çalışma ve gayret içinde olursa, hidayetimizi nasib ederiz diyor.

Halbuki ayet-i kerimeyi, belki bazıları şey olarak anlamış olabilir: Yâni bizim uğrumuzda din savaşlarına katılanlara, cihad edenlere biz yolumuzu gösteririz diye de anlamak mümkün kelime olarak. Bizim uğrumuzda cihad edenlere biz yollarımızı gösteririz demek, yâni gidip Bosna'da, Hersek'de, Kafkasya'da çarpışanlara biz yolumuzu gösteririz mânâsına da anlaşılabilir ama, bu âlim öyle anlamıyor. İçini düzeltmeğe cehd eden, yâni nefsiyle, şeytanla cihad eden demek istiyor yâni. "Bizim uğrumuzda cihad edenlere biz yollarımızı gösteririz"de asıl cihadı nefisle, şeytanla cihad olarak anlıyor ki. böyle izah etmiş.

e. İlim, Zühd ve Ma'rifet

سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَلِيٍّ الطُّوسِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ
الْخُلْدِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا عَثْمَانَ الْبَلَدِيِّ يَقُولُ
بَلَّغْنِي عَنْ حَارِثِ الْمُحَاسِبِيِّ أَنَّهُ قَالَ أَلْعِلْمُ يُورَثُ
الْمُخَافَةَ وَالزُّهْدُ يُورَثُ الرَّاحَةَ وَالْمَعْرِفَةُ تُورَثُ
الْإِنَابَةَ

TS. 58/4 (Semi'tü abda'llâhi'bne aliyyini't-tûsiyye yekülü semi'tü'l-huldiyye yekülü semi'tü ebâ usmâne'l-belediyye yekülü

beleşanî an hârisini'l-muhâsibiyyi ennehû kâl) Hâris-i Muhâsibî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiş: (El-ilmü yûrisü'l- mehâfete, ve'z-zühdü yûrisü'r-râhate, ve'l-ma'rifetü tûrisü'l-inâbete) Buyurmuş ki: "İlim insanda, yâni âlim oldu mu, din konusunda âlim oldu mu, ilim sahibi oldu mu, ilim insanı Allah'tan korkmaya götürür." Yâni,

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

(فاطر: ٢٨)

(İnnemâ yahşâ'llâhe min ibâdihi'l-ulemâ') [Kulları içinden ancak alimler, Allah'tan gereğince korkar.] (Fâtır, 35/28) Ayet-i kerimesinin mânâsı gibi oluyor bu. Yâni, Allah'tan en çok kim korkar? Alim korkar. Cahil korkmuyor işte... Cahil günah işliyor boyna, cesur...

الْجَاهِلُ جَسُورٌ

(El-câhilü cesûrûn) demişler, "Cahil cesaretlidir." Günah işler, Allah'ın azabından korkmaz. Tepesine incek bir sille, mahvolacak, onu hiç düşünmez. Câhil cesurdur. Kim korkar? Alim korkar, Allah'ı bilen korkar. İlim, insana korku, mehâfetullah getirir, gönlünde mehâfetullah hasıl eder.

(Ve'z-zühdü yûrisü'r-râhah) "Ve zâhid oldu mu bir insan, zühd de insanda rahatlık meydana getirir." Zühd neydi?.. Dünyaya değer vermemek, rağbet etmemek, ahirete rağbet

etmek. İnsan ahirete rağbet etti de, dünyaya değer vermedi mi, o zaman rahat olur.

Bütün sıkıntılar dünya sevgisinden kaynaklanıyor. Mevki, makam, para, pul vs. gürültü patırtı ondan kopuyor. Zühd sahibi oldu mu, rahat olur.

İlim sahibi oldu mu, Allah'tan korkuyor. Zühd sahibi oldu mu, rahat olur. İlim sahibi oldu mu, Allah'tan korkan bir insan olur; çünkü ilim mehâfetullah hasıl eder. Zühd de insanda rahatlık hasıl eder.

(Ve'l-ma'rifetü tûrisü'l-inâbeh) “Eğer insanda Allah bilgisi gönlünde canlanır, nuru hasıl olur, ma'rifetullah ererse bir insan, ârif kul olursa; o da insanda inâbe meydana getirir, yâni Allah'a yönelme meydana gelir. Allah'ı bilen Allah'a sarılır, Allah'a döner, Allah'la meşgul olur, ona teveccüh eder. Gecesi gündüzü onunla geçer.”

Kısaca tekrar söyleyelim: İlim, korku meydana getirir, mehâfetullah meydana getirir. Zühd, rahatlık meydana getirir.

Ma'rifetullah da, Allah'a dönüş meydana getirir. Allah'ı bilen Allah'a koşar. Çünkü sever, sayar, koşar.

f. Dünya ve Ahiret İçin Dengeli Çalışmak

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ خِيَارُ هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّذِينَ لَا
تَشْغَلُهُمْ آخِرَتُهُمْ عَنْ دُنْيَاهُمْ وَلَا دُنْيَاهُمْ عَنْ

آخِرَتُهُمْ

TS. 58/5 (Kâle: *Ve kâle'l-hârisü: Hıyâru hâzihi'l-ümme, ellezîne lâ teşgalühüm âhoretühüm an dünyâhüm; ve lâ dünyâhüm an âhiretihim*)
Buyurmuş ki gene:

“—Bu ümmetin en hayırlıları onlardır ki, ahiretleri onları dünyalarından alıkoymuyor; dünyaları da onları ahiretlerinden alıkoymuyor.”

Yâni bu büyük bir mutasavvıf olduğu için, hadis-i şerîfteki gibi söylüyor. Bu hususta dört-beş hadis-i şerîf vardır. Hem dünyayı, hem de ahireti dengeli bir şekilde götürüyor. Yâni, dünya vazifelerini de ihmal etmiyor, dünyaya dalıp ahiret ibadetlerini de ihmal etmiyor. Ahiret ibadetlerine dalıp, dünya vazifelerini de unutmuyor.

Biliyorsunuz bu konuda demin terceme-i hâli geçen ve hangi tarihte vefat etmişti Ebü'd-Derdâ RA?..

“—32 senesinde vefat etmişti.” Ebu'd-Derdâ'nın ismi neydi?..

“—Uveymir.”

Babasının ismi ihtilafı...

“—Hangi kabiledendi?”

“—Hazrec...”

“—Mâşaallah! Yâni siz hadis alimi bile olursunuz bu hafızayla... Çok güzel!”

O Ebü'd-Derdâ RA, Selmân-ı Fârisî ile ahiret kardeşiydi. Peygamber Efendimiz sahabe-i kirâmı birbirleriyle kardeş etmişti, bu ikisi de birbirleriyle kardeş olmuşlardı.

Selmân-ı Fârisî bir keresinde Ebü'd-Derdâ Hazretleri'nin kulübesine onu ziyarete gitti. Anlaşılan biraz uzakça bir yerde, yürümüş gitmiş ziyaretine.

Gitmiş, kapıyı çalmış, karşısına Ümmü'd-Derdâ RA çıkmış. Ümmü'd-Derdâ kim? Ebü'd-Derdâ Hazretleri'nin hanımı. İsmi? Ümmü'd-Derdâ künyesi. İsmi neydi?.. Ben de unuttum, üzölmeyin... Huceyme imiş. Okumadık galiba bunu... (Huceymetü'bnü huyey el-evsâbiyye) Okumuşuz ama, Huceyme kalmamış aklımızda. Ümmü'd-Derdâ RA kapıya çıkmış.

Demiş:

“—Nerede benim kardeşim?” Yâni Ebu'd-Derdâ nerede yâni, kocasının nerede olduğunu soruyor.

Demiş ki:

“—Yok evde...”

Ama bakmış ki üstü başı perişan. Ümmü'd-Derdâ'nın, ev perişan... Çok bakımsız.

“—Bu ne hal?..” demiş.

“—Senin kardeşin dünyayı terk etti.”

Yâni, Ebü'd-Derdâ dünyaya aldırıyor. Zaten hanımını da ne zaman yanına girseler, hep namazda görüyorlardı. E bey de öyle, hanım da öyle... Allah şefaatlerine erdirsin...

Beklemiş, gelmiş Ebu'd-Derdâ. Tabii sarılmış:

“—Hoş geldin!” demiş, memnuniyetini izhar etmiş. Sevinmiş gerçekten. Selmân-ı Fârisî Hazretleri'ne yemek çıkarmış:

“–Buyur ye!” demiş:

“–Sen de otur, beraber yiyelim!”

“–Yok, ben yemeyeceğim. Oruçluyum.”

“–Otur!” demiş, oturtmuş.

“–E oruçluyum!..”

“–Olsun! Benimle beraber yiyeceksin.” demiş.

Yemeği yedirmiş. Tabii Ramazan orucu değil. Ramazan orucu olsaydı, Selman da tutacaktı. Ramazan değil, nafile oruç. Yâni, sevap kazanmak için tutulan bir oruç. Sonra?.. Akşam orada misafir kalmış. Demek ki uzaktaydı ev. Yâni Peygamber Efendimiz’in mescidine gelemediler. Akşam orada misafir kalmış.

Yatağı hazırlamış Ebu’d-Derdâ RA...

“–Yat!” demiş.

“–Sen ne yapacaksın?..”

“–Benim biraz meşguliyetim var.”

Namaz kılacak, tesbih çekecek filan...

“–Yok! Sen yatmazsan ben de yatmam. Yat!”

“–Pekiyi.” demiş, yatmış.

Söz dinliyor gene yâni, birbirlerini kırmıyorlar.

Yatmış. Biraz sonra, böyle Selmân-ı Fârisî uyudu sandığı bir zamanda, yavaşça yatağından kalkmak istemiş. Selman’ın hatırı kırılmasın diye yattı ama, uyumadı, kalkacak, ibadet edecek. Fakat Selman RA da uyumamış. O kalkarken bileğinden tutmuş:

“–Yat aşağıya!..” demiş, tekrar yatırmış.

Bu birkaç defa böyle olmuş. Neticede bakmış kurtuluş yok, uyumuş. Yatmış, uyumuş. Ama teheccüd vaktinde Selmân-ı Fârisî Hazretleri kaldırmış onu:

“—Haydi kalk şimdi!” diye.

Beraber kalkmışlar, abdest almışlar, namazı kılmışlar, teheccüd namazlarını. Ondan sonra Mescid-i Saadet’e gelmişler, sabah namazına... Fakat rahatsız olmuş Ebü’d-Derdâ RA. Orucunu bozdu, gece ibadetini yaptırmadı, evvelki günler kıldığı kadar namaz kılamadı, tesbih çekemedi filan... İçinde bir eziklik var demek ki. Peygamber Efendimiz’in yanına varıp şikâyet etmiş:

“—Yâ Rasûlüllah! Selmanbana orucumu bozdu, ibadetlerimi tam yaptırtmadı.” demiş.

Selmân-ı Fârisî de gelmiş:

“—Yâ Rasûlallah! Evine gittim, evi perişan, hanımı perişan... Evde yiyecek yok, içecek yok, eşya yok, üst yok, baş yok... Yâni, çok perişan gördüm. Ondan sonra baktım, gündüz oruç tutuyor, gece uyku uyumuyor filan... Onun için böyle yaptım.” deyince, Peygamber Efendimiz kimi haklı görüyor?.. Selmân-ı Fârisî Hazretleri’ni haklı görüyor ve buyuruyor ki:

“—Selman haklı... Çünkü senin üzerinde ailenin, yâni hanımının, çoluk çocuğunun hakkı var... Senin üzerinde senin vücudunun hakkı var...” Vücudun hakkı nedir?.. İstirahattır. Uyuyacak, yiyecek zamanı gelince istirahat ettirmek

lâzım ona. “Ve senin üzerinde Rabbinin de hukuku vardır. (*Fea’ti külle zî hakkın hakkahû*) *Her hak sahibine hakkını dengeli olarak ver! Yâni ihmal etme!*” demiş.

Ne hanımını, evini ihmal edecek, ne işini, dünyasını ihmal edecek, ne vücudunun istirahatını ihmal edecek, ne de ibadetini ihmal edecek. Nasıl yapacak?.. Hepsini zamanında yapacak. Hepsini sünnet olan ölçüler içinde yapacak.

Nitekim Peygamber Efendimiz’in hadis-i şerîflerinden biliyoruz ki, Efendimiz de oruçlu olan bir kimseye böyle bir ziyafette:

“—Bak, kardeşin senin için ziyafet yapmış, tekellüf yapmış, zahmet etmiş, bir şeyler hazırlamış, ye! Şimdi iftar et, sonra orucu tutarsın!” buyurmuş.

Babamla beraberdik geçen akşam bir yerde, Abdülaziz Hocaefendi’den duymuş, ya da Ömer Nasuhi Hocaefendi’nin yanına gelmiş, söylemişler:

“—Evlâdım, sevap iki misli olur. Bir; o arkadaşının hatırını kolladığı için sevap kazanıyor; bir de, oruç tutmağa niyetlenmiş olduğu için oradan sevap kazanıyor. Ödeyecek sonra, bir de oradan sevap kazanıyor.” Yâni hadis-i şerîfe uygun davranış o.

Uyku konusunda da öyle... Gecenin evvel vaktinde yatarı Peygamber Efendimiz, ama teheccüde kalkardı. Selmân-ı Fârisî RA daha bilgili.

Ebü'd-Derdâ Hazretleri'nin şurada mescidi ve kabri vardır. Ayvansaray tarafında... Eyüp'ten Ayvansaray'a giderken Ebü'd-Derdâ RA'ın kabri vardır. Böyle yazıyor. Ben de gittim, ziyaret ettim. Mescid yapılmış ama, harabe... Fakat kitaplara baktım, Ebü'd-Derdâ RA'ın Arap diyarlarında vefat ettiği söyleniliyor.

Anlaşıyor ki, aynı isimde birkaç tane şahıs olabiliyor mâlûm. Bu zamanda meselâ, kaç tane Mehmed Aydın var? Kaç tane Lütfi Doğan var? Yâni böyle birkaç tane şahıs olabiliyor. O bakımdan buradaki herhalde bir başka zât olmalı, bir başka Ebü'd-Derdâ olmalı. Asıl şu tercüme-i hâlini 32 senesinde vefat etti diye okuduğumuz Ebü'd-Derdâ, herhalde Arap diyarında. Buradaki bir başka Ebü'd-Derdâ olmalı...

Şimdi bunu niye anlattık?.. Bu ümmetin en hayırlıları ahiretleri kendilerini dünyalarından alıkoymayan; dünyaları da kendilerini ahiretten alıkoymayan kimselerdir. Yâni hem dünyalığa gerekli şekilde, ölçüsü kadar kıymet veriyorlar, çalışıyorlar; hem de ahirete gerektiği gibi ölçüsünü verip, ölçülü bir şekilde çalışıyorlar.

Şimdi bir insanın çalışmayıp başkasına yük olmasından veya çoluk çocuğunu muhtaç duruma düşürmesinden, çalışması, kazanması, çoluk çocuğuna yedirmesi, başkasına da hayır hasenât yapması daha sevaplıdır. O bakımdan, bu dünyalık çalışmayı yapacak. Yâni, helâl bir kazanç çalışması yapacak, sünnet-i seniyyeye uygun olan bu.

Ben hep ibadet edeceğim diye dağ başına çekilip de, hiç böyle dünyalık çalışmamak tarzı makbul değil. Tamamen dünyaya dalıp da cumasını, namazını, ibadetini, hayrını, hasenâtını, haccını ve sâiresini terk etmek de yanlış... Dengeli olacak, ölçülü olacak. Ne kadar değer vermek gerekirse, o kadar değer verecek.

Bazı büyüklerimiz de diyorlar ki:

“—Dünyaya, orada ne kadar kalacaksan o kadar çalış; ahirete de, ahirette ne kadar kalacaksan o kadar çalış!”

O zaman tabii iş değişir. Ahirette ebedî kalacağımız için, oraya çok çalışmak lâzım! Dünyada kısa bir müddet kalıp gideceğimiz için, pek aldırmamak lâzım!.. Ama hadis-i şerîflerden çıkan doğru, sahih mânâ; dengeli hareket etmektir, dengesizlik yapmamaktır.

g. Tevbe ve Allah Korkusu

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ الَّذِي يَبْعَثُ الْعَبْدَ عَلَى
التَّوْبَةِ تَرَكَ الْإِضْرَارَ وَالَّذِي يَبْعَثُهُ عَلَى تَرَكَ
الْإِضْرَارِ مُلَازِمَةٌ الْخَوْفِ

TS. 58/6 (Kàle: Ve kàle'l-hàrisü) Aynı rivâyet zinciriyle, gene şöyle dediği rivâyet edilmiş: (Ellezî yeb'asü'l-abde ale't-tevbeti terkü'l-isrâr. Ve'llezî yeb'asühû alâ terki'l-isrâri mülâzemetü'l-havf.)

Şimdi kul tevbe ediyor. Nasıl tevbe ediyor kul?.. Yâni tevbe dönüş demek, günahattan dönüyor

Cenâb-ı Hakk'ın yoluna dönüş yapıyor. Bunun sebebi nedir?.. Kulu tevbeye sevk eden, ısrarı terk etmesidir. Günahı tekrar tekrar işlemeyi terk etmesidir. İnsan bir kere bir günahı işleyebilir ama, onu alışkanlık haline getirmeyecek, yapmışsa tevbe edecek, bir daha düşmemeğe gayret edecek, ısrar etmeyecek.

Israr etti mi küçük günahlar bile büyür. “Canım sigara sadece mekruhmuş, işte içiyoruz.” Onu içe içe günahı büyür. Yâni:²

لَا كَبِيرَةَ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ وَلَا صَغِيرَةَ مَعَ الْإِسْرَارِ

(الدیلمی عن ابن عباس)

(Lâ kebîrete mea'l-istiğfar) “İstiğfarla büyük günah kalmaz. Tevbe edince, büyük günahlar da affedilir. (Ve lâ sağîrate mea'l- isrâr) Israr olduğu zaman küçük günah kalmaz. Küçük günah büyür. Çünkü ısrar ediyor, inad ediyor, tekrar ediyor, devam ettiriyor, o zaman büyür.

Demek ki, kulun tevbe etmesinin asıl sebebi, isrârı terk etmesidir. O halde bizler gûnahta ısrar etmeyeceğiz. Yaptığımız bir hata küçük de olsa tekrar tekrar yapmayacağız. Bir defa yapmışsak, hemen bırakacağız.

² Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.V, s.199, no:7994; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.V, s.456, no:7268; Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, c.II, s.44, no:853; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IV, s.218, no:10238; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.2072, no:3071;

Câmiü'l-Ehâdîs, c.XVI, s.452, no:17251

İsrarı bırakınca Allah tevbeyi nasib ediyor. İsrar ederken tevbe olmaz. "İsrarı bırakınca tevbe nasib oluyor." diyor bu zât, tecrübesine dayanarak.

İsrarı bırakmayadan sebep oluyormuş: (Ve'llezî yeb'asühû alâ terki'l-isrâri mülâzemetü'l-havf) Havfa sarılmak, yâni Allah korkusuna dalmak, onu düşünmek, onu kendisine meşgale etmek, Allah'tan korkmayı düşünmek, ısrarı terk ettirir. İsrarı terk ettirince de, tevbe nasib olur.

Demek ki, havfullah olacak içinde, Allah korkusu olacak. O halde ne yapmak lâzım?.. Allah'ın korkulacak şeylerini hatırlamak lâzım!.. Meselâ cehennem hakkındaki kitapları okumak lâzım! Mahşer gününün dehşeti hakkındaki bahisleri okumak lâzım! Çoluk çocuğa anlatmak lâzım! Kabrin ahvâlini anlatmak lâzım! Kabirde azaplar neler oluyor, anlatmak lâzım. Bunları söylemek lâzım ki havfullah meydana gelsin, korku meydana gelsin. Korku ısrarı terk ettirsin. İsrarı bırakınca da, tevbe nasib olsun.

h. Vacipler ve Verâ

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يَطْلُبَ الْعَبْدُ

الْوَرَعَ بِتَضْيِيعِ الْوَاجِبِ

TS. 58/7 (Kâle ve kâle'l-hârisü) Yine aynı rivâyet zinciriyle buyurmuş ki: (Lâ yenbagî en yatlube abdü'l-veraa bi-tedîi'l-vâcib)

“Kulun vacibi zâyi ederek vera’ elde etmeğe çalışması olmaz, gerekmez, böyle şey olmaz.”

Vera’ takvâ demek ama, kuvvetli takvâ duygusu demek, şüphelilere bile yanaşmamak demek. Bu vera’ duygusu, vacipleri, gereklileri yapmadığı zaman hâsıl olmaz. Vacipleri tamamen yapacak, (mâ vecebe aleyhi) üzerine vazife olan şeyleri, farzları ve sâireleri güzelce yapacak, ondan sonra vera’ hasıl olur. O vâcibâtı yapmadan, gerekli olan emirleri ve sâireleri tutmadan vera’ sahibi olması mümkün değildir. Boşuna bir aramadır o.

Demek ki bugün bitiremeyeceğiz. Ben bitiririz diyordum ama...

Bir tane daha okuyalım, keselim:

i. Hikmet Sahibinin Meşguliyeti

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ أَكْثَرُ شُغْلِ الْحَكِيمِ فِيمَا
يُوجِبُهُ عَلَيْهِ الْوَقْتُ وَالَّذِي هُوَ أَوْلَى بِهِ فِيهِ

TS. 58/8 (Kâle: Ve kâle’l-hârisü: Ekserü şugli’l-hakîmi fîmâ yûcibühû aleyhi’l-vaktü; ve’llezî hüve evlâ bihî fîhi.) Hâris Hazretleri, yine aynı rivâyet zinciriyle buyurmuş ki: (Ekserü şugli’l-hakîm) “Hikmet sahibi kulun meşguliyeti ekseriyetle şudur...” Hakim ne demek?.. Muhakemesi kuvvetli, yaptığı işi sağlam yapan ve yerli yerince yapan, hükmü isabetli olan kimse demek... Böylelerine Araplar hakîm derler. Avrupa’da, düşündüğü için filozof derler.

Lokman Hakim diyoruz. Hakîmâne bir söz diyoruz, hakîmâne bir şiir diyoruz...

Hakîmin ekseriyetle meşguliyeti nedir?.. (Fîmâ yûcibühû aleyhi'l-vaktü) “Vaktin gerektirdiği şeyle meşgul olur hakîm.” Hakim olan insan, hikmet sahibi olan insan... Tabii hikmet sahibi olmak, isabetli düşünebilmek ve hakîmâne düşünebilmek, yerli yerince düşünebilmek çok kıymetli bir vasıftır.

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

(البقرة: ٢٦٩)

(Ve men yû'te'l-hikmete fekad ûtiye hayran kesîrâ) “Kime bu hikmet vasfı verilmişse, çok büyük hayırlar verilmiş demektir.” (Bakara, 2/269) Herkes dengeli düşünemiyor. Herkes kaşık yontuyor ama, sapını ortaya getiremiyor.

Nasreddin Hoca ne demiş:

“—Soğanla yoğurt yemeği ben buldum ama, doğrusu ben de beğenmedim.” demiş.

Yâni insan bir şeyler yapıyor ama, her şey güzel olmuyor. Şeker koyarsanız güzel olur. Yoğurda şeker koyarsanız güzel olur ama, soğanla yoğurt güzel olmuyor. Demek ki her yapılan iş güzel olmuyor, yerli yerince uygun düşmesi lâzım. Her sanatkarın eseri beğenilmiyor, bazısınınki beğeniliyor. Her hattatınki beğenilmiyor, bazısınınki beğeniliyor.

Hakîm olan insan, bu hikmet vasfına sahip insan, iyi bir vasfa sahip demektir. Peygamber Efendimiz'e de Allah-ﷻ Teâlâ Hazretleri, hem

Kur'an-ı Kerim'i vermiştir, hem de hikmet vermiştir. O da hadis-i şerîf olarak tezahür ediyor. Yâni Efendimiz'in sözleri hikmet sıfatından doğup çıkıyor, o kaynaktan kaynaklanıyor.

Hakîm olan insanın ekseriyetle meşguliyeti, zamanının icab ettirdiği şeydir. Şimdi meselâ, her zamanın kendine göre bir yapılması gereken işi vardır. Geceleyin kalktın, kalkıyorsun mutfağa gidiyorsun yemek yemeğe... Yâ şimdi yemek yeme zamanı değil! Ne yapacaksın?.. Şimdi teheccüd kılma zamanı.

Zaman kıymetli, kaçırma!

Namaza iki dakika kalmış, açıyorsun masayı, kitabı ve sâireyi... Yâ şimdi abdest al, camiye gitme zamanı. Veyahut sabah namazından sonra, insan camide oturup da zikirle meşgul oldu mu, bir hac ve umre sevabı alıyor. E onu yap! Bak zamanın kıymeti var. İkindiyle akşam arasında istiğfarla, tevbeyle meşgul oldu mu, gün kapanıyor, güneş batıyor, o zaman çok kıymetli... Yâni zamanın icab ettirdiği işi ve ibadeti yapar, hakîm insan ekseriyetle.

Hikmetsiz insan da bu fırsatları kaçırmaz. Yerli yerinde yapmaz. Uyuyacak yerde uyanık gezer, uyanık olacak zamanda yatar uyur. Gece saat birlere, ikilere kadar sokakta, köşe başında durur, ondan sonra yatağa yatar, ne teheccüd kılabilir, ne sabah namazına kalkabilir. Yâni yersiz iş yapıyor.

O hakim değil... "Hakim insan vaktin gerektirdiği şeyi yapandır." diyor.

(Ve'llezî hüve evlâ bihî fîhi) Hatta vaktin gerektirdiğini değil de, vaktin gerektirdiği birkaç tane şey olsa, onun evlâ olanını yapandır, en uygun olanını yapandır. Şu da

yapılabilir, şu da yapılabilir ama, şunu yapmak evlâ... Evlâsını seçebilen, yâni daha uygun olanını seçebilen hakîm kimsedir.

O halde, bu sözden bizim çıkaracağımız ders şu oluyor: Zamanımızın, içinde yaşadığımız dakikaların, saatin, günün o diliminin, hangi işi yapmak için ayrılmış olduğunu dinen bilip, ona göre hareket etmeliyiz. Uyku zamanında uyumalıyız. Televizyonla, maç seyretmekle, filan vakit öldürmemeli... İbadet zamanında kalkmalıyız. Çalışma zamanında çalışmalıyız, istirahat zamanında istirahat etmeliyiz.

Bakın, Peygamber Efendimiz SAS, öğleden evvel bir miktar uyurdu. Neden uyurdu? Öğleyin, tam güneş doğmuştur, günün ortası olmuştur. Zaten teheccüd vaktinde kalktı, sabah namazını kıldı, işine gitti, çalışmasını yaptı, birçok işleri başardı, günün ortasında yoruldu, uyur.

Tamam, bu uyku çok faydalıdır. Vücuda da faydalıdır, zihne de faydalıdır, tam da yerli yerindedir. E şimdi o vakitte uyuyabilirse insan, uyumalı, istirahat etmeli. İstirahat ederse, öğleden sonrasında dinç, tam enerjili çalışmayla geçebilir.

İstirahat etmezse, öğleden sonra kafası çalışmamağa başlar, gözleri kapanmağa başlar, uyuklamağa başlar, verimsiz bir duruma düşer.

Demek ki her şeyin zamanını; uykunun, uyanmanın, çalışmanın, ibadetin, her şeyin zamanını iyi bilmek lâzım! Hakim insan bunu yapar diyor.

j. Ubûdiyyetin Alâmeti

Bir tane daha okuyalım, 10.'da bırakalım:

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ صِفَةُ الْعُبُودِيَّةِ أَلَّا تَرَى
لِنَفْسِكَ مِلْكًَا وَتَعْلَمَ أَنَّكَ لَا تَمْلِكُ لِنَفْسِكَ ضَرًّا
وَلَا نَفْعًا

TS. 58/9 (Kàle: Ve kàle'l-hàrisü: Sıfatü'l-ubûdiyyeti ellâ terâ li- nefsike milken, ve ta'leme enneke lâ temlikü li-nefsike darran ve lâ nef'â) “Ubûdiyyetin, kulluğun alâmeti, aslı vasfı, sıfatı, hakim sıfatı şudur: (Ellâ terâ li-nefsike milken) Kendinde bir sahiplik, sahip olduğun bir şey görmemendir; (ve ta'leme enneke lâ temlikü li-nefsike darran ve lâ nef'â) ve senin kendi nefsine ne fayda, ne zarar getirebileceğini bilmendir.”

Ne malın var, ne de bir şey yapabilme iktidarın var. Asıl kulluk, bunu bilmektir işte... Asıl ubûdiyyet vasfı, kuldaki bu şuurdur.

Biliyor ki her şey Allah'tandır, kendisinin kendisine zararı, faydası yok... Her şey Allah'ın lütfuna kalmıştır; ona iltica eder, ona tevekkül eder, ondan ister, ona dayanır demek oluyor.

59. sayfanın 10, paragrafında bırakmış oluyoruz. Allah hepinizden razı olsun...

Fâtiha-i şerîfe mea'l-besmele!

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

28. 11. 1992 - İstanbul

[Bütün TASAVVUF SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü